

ПРАВО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: СУЧАСНЕ РОЗУМІННЯ ТА НАПРЯМ РУХУ

лекція за Весняній школі
**«ПРАВО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА
УКРАЇНУ»**
15 – 23 БЕРЕЗНЯ 2021 Р.

Смирнова К.В.
д.ю.н., професор, професор кафедри порівняльного і
європейського права Інституту міжнародних відносин
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
Експерт Центру досконалості Жана Моне

Про діяльність Центру досконалості Жана Моне – <http://www.iir.edu.ua/jean-monnet-center/jean-monnet-news/>
База даних навчальної і наукової інформації про ЄС – <http://e-learning.iir.edu.ua/course/view.php?id=29&lang=uk>

With the support of the
Erasmus+ Programme
of the European Union

За підтримки програми Еразмус+ Європейського Союзу в межах проекту Центру досконалості Жана Моне №611625-EPP-1-2019-1-UA-EPPJMO-CoE «Поглиблений розвиток європейських студій в Україні: міждисциплінарний підхід».

Підтримка Європейською Комісією створення цієї публікації не передбачає підтримку її змісту, який відображає думку тільки авторів, і Комісія не може нести відповідальність за будь-яке використання інформації, яка тут міститься.

With the support of the Erasmus+ Programme of the European Union within the Jean Monnet Centre of Excellence Project № 611625-EPP-1-2019-1-UA-EPPJMO-CoE "Advancing European Studies in Ukraine: Interdisciplinary Approach".

The European Commission's support for the production of this publication does not constitute an endorsement of the contents, which reflect the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein.

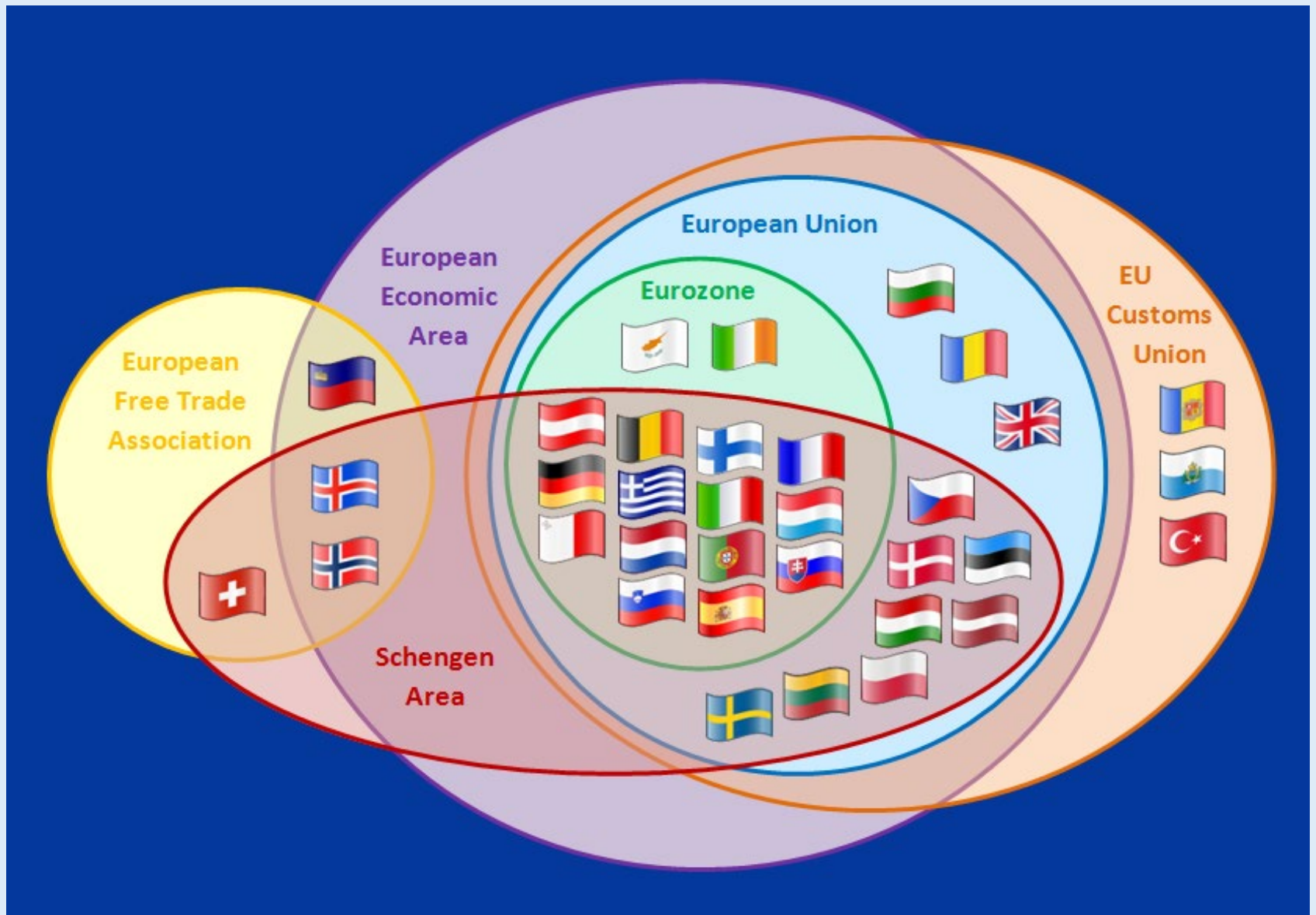
Право Європейського Союзу

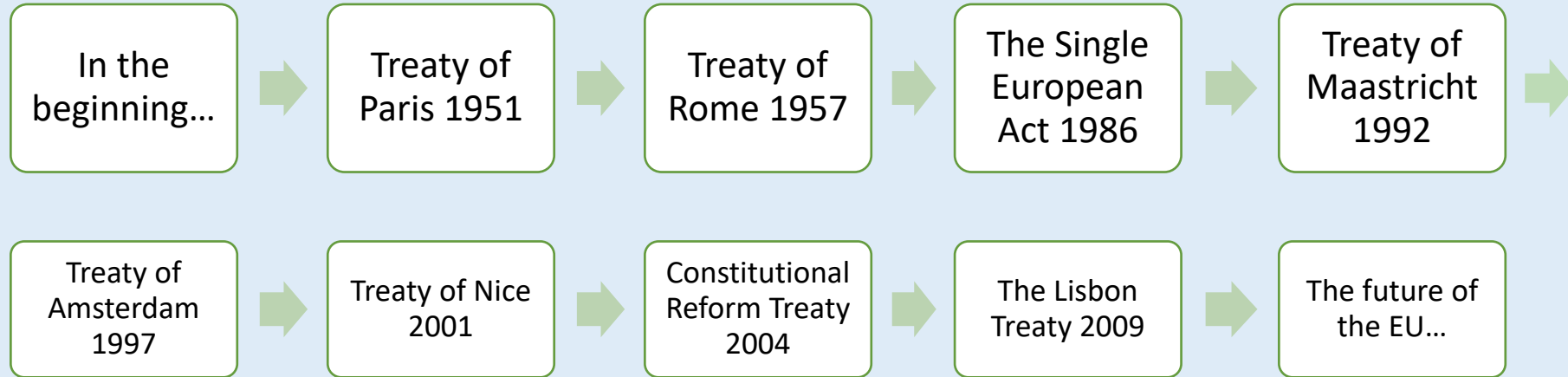
Європейське право

- Енергетичне співтовариство (Energy Community)
- Національне законодавство держав-членів
- Рада Європи (Council of Europe)
- ОБСЄ / OSCE (Organization of Security & Cooperation in Europe)
- Європейська асоціація вільної торгівлі / EFTA (European Free Trade Area)

The EUROPEAN UNION

Еволюція права Європейського Союзу в процесі розвитку європейської

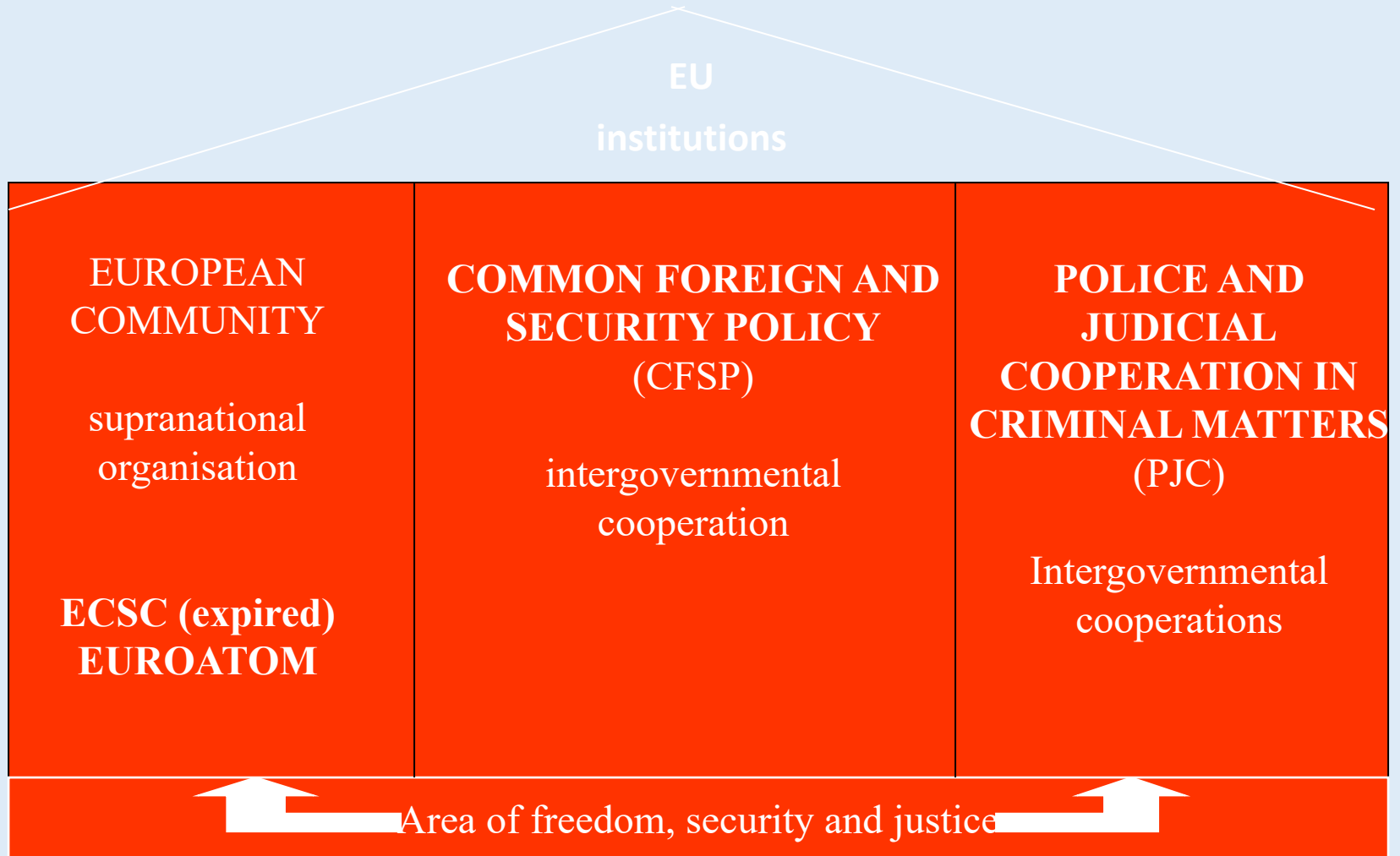
інтеграції та основні етапи його розвитку

- **Європейське об'єднання з вугілля та сталі** (підписаний у Парижі у 1951 р. Його учасниками стали шість високо розвинутих країн Західної Європи – Франція, Німеччина, Італія, Бельгія, Голландія, Люксембург)
- **Європейське економічне співтовариство та Євроатом** (підписані у Римі 25 березня 1957 року, набрали чинності з 1 січня 1958 року.)
- **Єдиний європейський акт** (підписаний у лютому 1986 року, набрав чинності 1 лютого 1987 року)- вперше вводиться поняття внутрішнього ринку: "Внутрішній ринок складатиме територія без внутрішніх кордонів, на якій гарантується вільне пересування осіб, капіталу, товарів і послуг згідно з положеннями даного Договору“
- **Маастрихтські договори** (підписані в Маастрихті 7 лютого 1992 року остаточний варіант Договору про Євросоюз і внесення змін до Договору про заснування ЄЕС, які набрали чинності 1 листопада 1993 року після їх ратифікації всіма державами-членами.)
- **Амстердамські договори** (у формі консолідованих текстів двох договорів – Договору про Європейський Союз та Договору про заснування Європейського співтовариства – набрали чинності 1 травня 1999 р. після їх ратифікації усіма 15 державами-членами. Амстердамські договори внесли подальші зміни до Договору про заснування ЄС.)
- **Ніццький договір** (набрав чинності 1 лютого 2003 року. Є наступним кроком у процесі подальшого реформування Євросоюзу і має на меті передусім удосконалення інституційного механізму. Ніццький договір був підготовчим етапом для приєднання десяти нових держав, яке відбулося відповідно до Договору про приєднання в 2003 році, що набрав чинності 1 травня 2004 року)

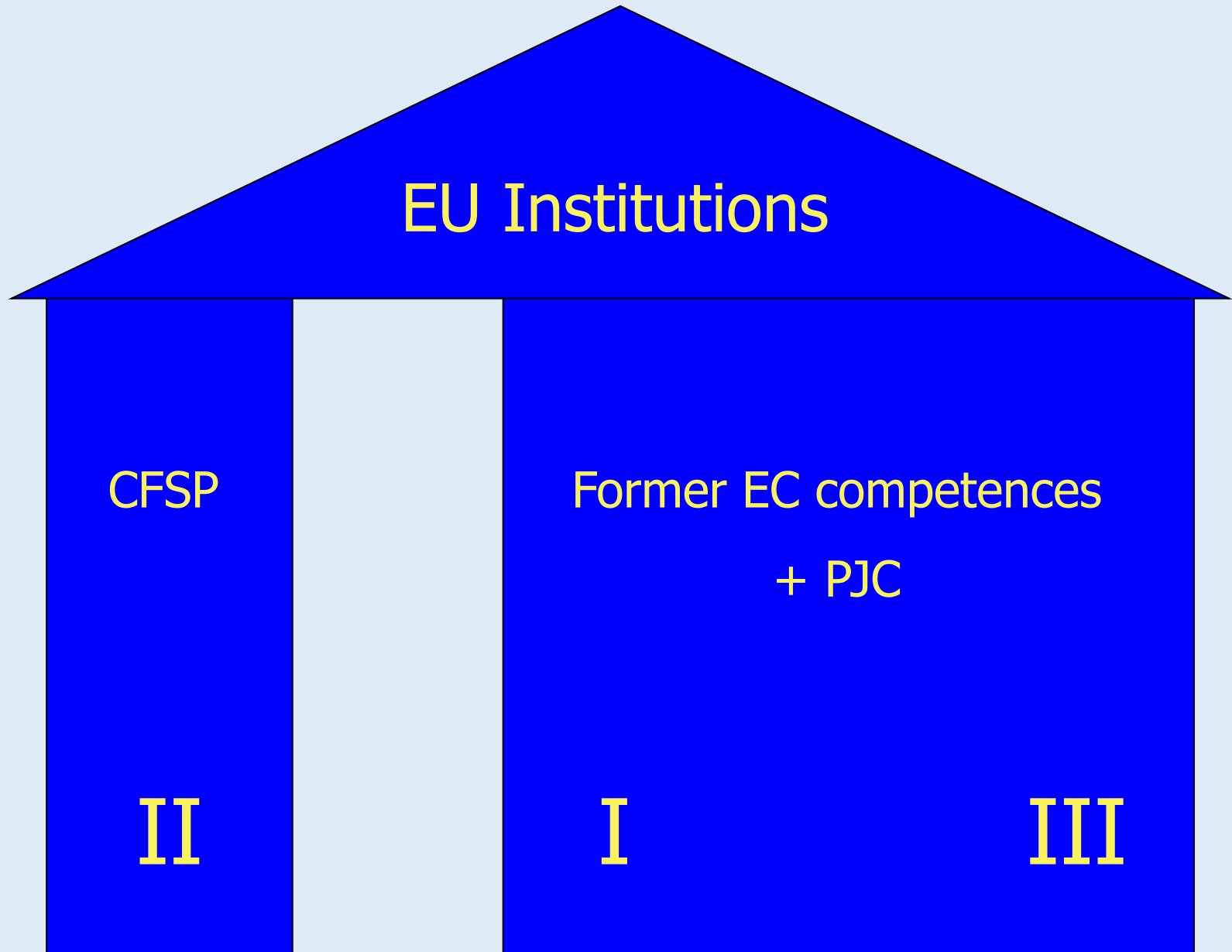
Лісабонський договір (вступив в силу 1 грудня 2009 року)

- Міжнародна правосуб'єктність Євросоюзу
- Ліквідація поліструктурного характеру Євросоюзу (ліквідовано поділ ЄС на три опори)
- Євросоюз став правонаступником Європейського Співтовариства.
- чіткий розподіл компетенції Євросоюзу на виключну, спільну з державами-членами, доповнюючу та спеціальну
- Розширено коло інститутів ЄС.
- Зменшено кількість видів актів інститутів ЄС.

EUROPEAN UNION BEFORE LISBON

EU ACCORDING TO LISBON

Держави-члени Європейського Союзу

Австрія, Бельгія, Болгарія, ~~Велика Британія~~, Нідерланди, Греція, Данія, Естонія, Ірландія, Іспанія, Італія, Кіпр, Латвія, Литва, Люксембург, Мальта, Німеччина, Польща, Португалія, Хорватія, Румунія, Словаччина, Словенія, Угорщина, Фінляндія, Франція, Чехія, Швеція

EU ENLARGEMENT WAVES

- **1951** Belgium, France, Germany, Italy, Luxembourg, the Netherlands, (ECSC)
(1957 EEC and EURATOM)
- **1973** Denmark, Ireland and the UK
- **1981** Greece
- **1986** Portugal and Spain
- **1995** Austria, Finland and Sweden
- **2004** Cyprus, the Czech Republic, Estonia, Latvia, Lithuania, Hungary, Malta, Poland, Slovenia, Slovakia
- **2007** Bulgaria and Romania
- **2013** Croatia

Шлях ЄС:
від 6 до 28?
Від 28 до 27!!!!!!

- 31 січня 2020!!!!!!
- Брекзїт!
- Перехідні положення!!!! й остаточний перехідний період з 1 січня 2021 р.
- Не є державою-членом ЄС!

Право Європейського Союзу

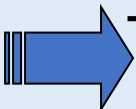
- Юридична сутність: самостійна і одночасно особлива правова система (наднаціональна), яка інтегрована в правові системи держав-членів
- Соціальна сутність: інтеграційне право як результат та інструмент інтеграції
- Організаційна сутність: норми створюються спільними інститутами й функціонують в рамках державоподібної організації політичної влади - Євросоюзу
- Особливість: комплексна правова система, яка поєднує риси національного і міжнародного права
- Тенденція: до добровільного обмеження державами-членами своїх суверенних прав

Концепції правової (юридичної) природи права Європейського Союзу

- **Федералістська концепція.** Була притаманна післявоєнному періоду розвитку європейської інтеграції. Однією з ознак федералізму є право органів європейських співтовариств, які діють у межах своєї компетенції, зобов'язувати та уповноважувати своїми постановами і міжнародними договорами фізичних та юридичних осіб та/або органи держав-членів безпосередньо, без трансформації цих постанов і міжнародних договорів у внутрішні правопорядки. Особливу увагу як на характерну особливість федералістської природи європейських співтовариств В. Василенко звертає на право їхніх органів зобов'язувати держави-члени без їхньої згоди шляхом ухвалення обов'язкових постанов більшістю голосів.
- **Міжнародно-правова концепція.** Європейські співтовариства та Євросоюз являють собою об'єднання держав, заснування та діяльність яких регулюються на основі міжнародного права. Правопорядок Євросоюзу бере свій початок від міжнародного публічного права
- **“Автономна” концепція**
 - Самостійність правопорядку європейських співтовариств впливає з рецепції положень установчих договорів з їх перетворенням у право європейських співтовариств. Формується власне розуміння конституційності. Установчі договори не прирівнюються до національної конституції, а формують конституційну основу права Євросоюзу.
 - установчі договори наділяють інститути ЄС верховними повноваженнями (хоча й обмеженими), але вони не є похідними від верховної влади держав-членів.
 - верховенство та пряма дія впливають з особливостей самого правопорядку європейських співтовариств.
 - наднаціональність європейських співтовариств.

На сучасному етапі свого розвитку Євросоюз, маючи елементи класичної міжнародної міжурядової організації, характеризується власними особливостями, завдяки яким його правопорядок можна кваліфікувати як “автономний”.

Євросоюз є організацією особливого характеру (“*sui generis*”) з автономним правопорядком.

Особливості права Європейського Союзу

- *Примат права Європейського Союзу.*

Будь-які акти законодавчої, виконавчої або судової влади держав-членів, у тому числі й положення національних конституцій (як ухвалені до набрання чинності положеннями ЄС, так і ті, що можуть бути ухвалені пізніше), не мають застосовуватись, якщо вони суперечать праву європейських інтеграційних організацій

- *Пряма дія права Європейського Союзу.*

Положення права Євросоюзу під час розгляду судових справ у національних судах можуть застосовуватися поряд із положеннями внутрішнього права. Вперше ідею прямої дії права Євросоюзу було обґрунтовано Судом ЄС у рішенні в справі 26/62 Van Gend en Loos, де зазначалося, що "... держави визнали за правом співтовариств компетенцію, на яку можуть посилатися їхні громадяни перед органами національного правосуддя. Тому право Співтовариства, що є незалежним від внутрішнього законодавства і покладає певні обов'язки на кожного громадянина, має наділяти його і правами. Такі права не лише виникають тоді, коли на них чітко вказано в Договорі, а й впливають з однозначних зобов'язань, що їх Договір покладає на кожну особу зокрема і на країни-члени та органи співтовариств".

Пряма дія норм права ЄС у національних правопорядках держав-членів означає, що положення права ЄС можуть застосовуватися у національних судах поряд з положеннями національного права під час розгляду судових справ.

“Наднаціональність” у праві Європейського Союзу

- *Наднаціональність, як правове явище, має такі прояви:*
 - *існування наднаціонального (наддержавного) органу з визначеною нормотворчою компетенцією стосовно держав;*
 - *примат норм, прийнятих таким органом, над нормами внутрішнього права (ієрархія норм);*
 - *пряма дія “наднаціональних” норм у внутрішньому праві;*
 - *наділення органу певною компетенцією щодо санкцій за невиконання “наднаціональних” норм;*
 - *наявність в органі судової компетенції щодо застосування та роз’яснення змісту “наднаціональних” норм.*

Sui generis

- Поєднані елементи міжнародного та внутрішньонаціонального правових порядків
- Наднаціональність (EU Court judgements)
- Верховенство права ЄС
- Пряма дія + пряме застосування

ACQUIS

Судова практика щодо особливостей права Європейського Союзу

- **Рішення Суду ЄС у справі 294/82 Les Verts, 1986, ECR 139, 1365**

Римський договір про заснування ЄС як "конституційну хартію Співтовариства, яка базується на верховенстві права"

- **Рішення Суду ЄС у справі 6/64 Costa v. ENEL**

- "похідне з автономних джерел права, що випливають з Договору про заснування ЄЕС, унаслідок своєї особливої та первинної природи не може бути оскаржене будь-яким внутрішнім правовим актом без того, аби не ліквідувати статус права співтовариств і не поставити під загрозу правову основу самого Співтовариства".
"Передача державами-членами від свого внутрішнього порядку на користь Співтовариства прав та обов'язків, що випливають з Договору, певною мірою обмежує їхні суверенні права, внаслідок чого одностороннє право, несумісне з цілями Співтовариства, не може отримати пріоритету".

- „на відміну від звичайних міжнародних договорів, договір про заснування ЄЕС створив власну систему права, яка після набрання договором чинності стала інтегрованою частиною систем права держав-членів і яку їхні суди зобов'язані застосовувати”.

- **Рішення у справі 26/62 Van Gend en Loos**

- "... держави визнали за правом співтовариств компетенцію, на яку можуть посилатися їхні громадяни перед органами національного правосуддя. Тому право Співтовариства, що є незалежним від внутрішнього законодавства і покладає певні обов'язки на кожного громадянина, має наділяти його і правами. Такі права не лише виникають тоді, коли на них чітко вказано в Договорі, а й випливають з однозначних зобов'язань, що їх Договір покладає на кожну особу зокрема і на країни-члени та органи співтовариств”.

- „ЄЕС являє собою новий правопорядок міжнародного права, на користь якого держави обмежили свої суверенні права...; правопорядок, суб'єктами якого виступають не тільки держави-члени, а й індивіди”.

-“ЄЕС необхідно розглядати як новий міжнародний правопорядок, на користь якого держави обмежили свої суверенні права...”

- **Консультативний висновок Суду ЄС №1/91 „Європейський економічний простір”**

- „відповідно до постійної практики Суду ЄС шляхом установчих договорів був створений новий правопорядок”.

Етапи становлення Євросоюзу

	Тарифи і квоти	Єдиний митний тариф	Фактори виробництва	Спільна економічна політика	Спільні політики
Зона вільної торгівлі	+				
Митний Союз	+	+			
Спільний ринок	+	+	+		
Європейське співтовариство (економічний та валютний союзи)	+	+	+	+	
Європейський Союз (політичний союз)	+	+	+	+	+

- Право Європейського Союзу
- - це (гомогенна!!!) система правових норм, які регулюють процеси європейської інтеграції та діяльність Європейського Союзу
 - Складові: ЄС + СЗППБ (дуалізм !?)
 - Структура: первинне + вторинне
 - Галузі: правове регулювання внутрішнього ринку, торговельне та комерційне право, право конкуренції, трудове прав тощо.....
 - Інститути: загальні (визнання, правонаступництво, відповідальність) + спеціальні (вільний рух осіб, товарів, державна допомога, концентрація.....)

Майбутнє Європейського Союзу

29 березня 2017 прем'єр-міністр Великої Британії Тереза Мей ініціювала застосування ст.50 ДЄС (TEU). З метою виходу ВБ з ЄС.

П'ять можливих сценаріїв для ЄС після Brexit було запропоновано президентом ЄС Жан-Клодом Юнкером у доповіді у 2017 році:

1. „Продовжуючи” Європейський Союз: фокусується на реалізації позитивних програм реформ.
2. «Нічого, крім єдиного ринку»: Європейський Союз поступово змінить на орієнтацію на спільний ринок ЄС.
3. „Ті, хто хоче більше, роблять більше”: Європейський Союз дозволяє охочим державам-членам робити більше разом у конкретних сферах.
4. «Робити менш ефективно» Європейський Союз зосереджується на забезпеченні більших і швидших результатів у вибраних сферах політики, а в інших місцях робить менше.
5. „Робити набагато більше разом” Європейський Союз вирішує робити набагато більше разом у всіх сферах політики.

The rule of law mechanism does not need unanimity.

- Polish & Hungarian Cases

- The right lesson for the EU to learn from the UK's history with Europe is an older one:

keep calm and carry on.